

М. С. Полівець

**ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ОРГАНИ НАРОДОВЛАДДЯ:
ПЕРШІ КРОКИ (березень-липень 1917р.)**

Дніпропетровськ: Січ, 1998. — 261 с.

Історична практика свідчить, що весь цивілізований світ прямує (хто швидше, хто повільніше) в напрямку до демократизації: завжди у свідомості багатомільйонних мас вона ототожнюється з народовладдям, іншими словами, з реальним верховенством народу, що на практиці здійснює свою волю через систему народного представництва та демократичних виборів. Нині в усіх країнах колишнього СРСР відбуваються дуже складні процеси становлення демократичного суспільства, в тому числі в Україні і в Росії. Перехід від тоталітаризму й авторитаризму до реальної представницької демократії проходить важко, долаючи всілякі ускладнення й негаразди.

Демократичні інститути тільки утворюються й роблять перші кроки, спираючись на власний і світовий досвід. І хоча стаття 5 Конституції України наголошує, що "народ здійснює свою владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування", однак до дійсно реального народовладдя (якщо розуміти його в повному обсязі) ще далеко, тим більше, що всі посткомуністичні країни мають досить гіркий досвід його запровадження на початку ХХ ст., коли розвалилася "тюрма народів" - Російська імперія.

Організації і діяльності перших представницьких органів народовладдя в березні 1917р. присвячена досить значна кількість праць різного рівня, перелік яких налічує кілька тисяч найменувань. Серед цих досліджень з'явилася ще одна праця, в якій зроблена спроба критичного аналізу широкого кола розробок про місцеві представницькі органи народної влади березня—липня 1917 р. в основних промислових центрах європейської частини колишньої Російської імперії.

Своїм головним завданням автор вважав показати, як розвивалося вивчення деяких питань історії Рад робітничих і солдатських депутатів, громадських виконавців і, по можливості, інших представницьких органів у новітній радянській і пострадянській історіографії, показати також дося-

гнення в розробці цієї тематики, виявити недоліки й упущення, визначити напрями подальших досліджень, нове бачення і нові підходи.

Слід відзначити, що, аналізуючи ті чи інші праці, автор показує, чому вивчення історії представницьких органів, особливо в радянській історіографії, відбувалося саме так, а не інакше, як могло б бути, як вбачається із сьогодення.

Вдалою є класифікація праць радянських істориків, правознавців, соціологів, в основу якої покладені ті політичні зміни, що відбувалися в СРСР до 1991 р. Показано якісні і кількісні характеристики кожного періоду та їх особливості.

Характеризуючи праці західних істориків, автор дуже влучно помітив, що вони в своїх працях з історії російської революції 1917 р. дуже мало місця відводили дослідженню ініціативи широких народних мас по створенню своїх представницьких органів влади, особливо на місцях, вся їх увага була зосереджена на революційних подіях у столицях.

Викликає великий інтерес розгляд питання про те, як розвивалася ідея про народовладдя від теорії до її практичного втілення у конкретних органах народного представництва та висновок, що справжнього народовладдя й народного суверенітету в Союзі РСР затвердити не вдалося.

Проаналізувавши значний корпус радянської спеціальної історичної, історико-правової літератури, в якій у тій чи іншій мірі знайшли відображення організація представницьких органів влади, зокрема Рад, їх структура, політичний і соціальний склад, автор дійшов висновку, що праць, присвячених процесу утворення органів народного представництва у різних регіонах, явно недостатньо.

Одним з перших в українській історіографії М. С. Полівець показав, як склалася доля досліджень у радянській історичній та історико-правовій науці таких впливових і авторитетних органів широких народних мас, як громадські виконавчі комітети, згадку про яких більше, ніж на півстоліття, було вилучено з наукового обігу. З кінця 20-х до кінця 80-х років на них було накладено тавро сталінізму за їх "контрреволюційний буржуазно-поміщицький склад". Насправді ж, як свідчать праці багатьох дослідників 20-х і 90-х років, виконавчі комітети намагалися відіграти роль центру в революційних подіях 1917 р., але не змогли, бо опинилися між двома силами, які боролися між собою за владу на місцях в березні—липні 1917 р. Ні Тимчасовому уряду, що вбачав їх занадто демократичними, ні більшовикам, які основну ставку зробили на Ради, вони були не потрібні, й уже у квітні—липні авторитет громадських виконкомів почав швидко падати. До кінця 80-х років для більшості дослідників існували тільки одні "справжні" органи народного представництва — Ради — виразники інтересів робітників і селян.

Міжпартійна боротьба в Радах вивчалася в радянській історіографії в основному як боротьба за посилення впливу більшовиків, який постійно зростав, але в дійсності все було набагато складніше. Тому автор справедливо робить зауваження, що при вивченні цього процесу треба багато чого переглянути і переосмислити, долаючи всілякі упередження та ідеологічні догми.

Розглядаючи праці пострадянських авторів, М. С. Полівець дійшов висновку, що більшість з них виявила нові підходи і нове бачення у вивченні питань організації й діяльності представницьких органів влади в період мирного розвитку революції 1917 р. Вони враховували ті досить значні соціально-економічні й політичні зміни, що сталися після розпаду СРСР та краху радянської системи, коли кожен народ, кожна нація, кожна держава почали обирати свої шляхи розвитку. В науці, зокрема в істо-

рії, правознавстві, політології, створилася ситуація, коли стало можливим вивчати саме, наприклад, історію, а не ідеологію. Зокрема, в монографії показано, що розглядати історію Рад робітничих і селянських депутатів під колишнім кутом зору неможливо. Сьогодні конче потрібні нові підходи, які б враховували суттєві зміни, що сталися в історичній науці взагалі й у висвітленні революційних подій 1917 р. зокрема. Навпаки, "друге дихання" одержала порушена наприкінці 80-х років тема про соціально-класову і політичну природу громадянських виконкомів. В Україні після десятиліть замовчування і фальсифікації з'явилася значна кількість досліджень про виникнення та діяльність такого представницького органу, як Центральна Рада, хоча, на думку автора монографії, діяльність створюваних у березні — липні 1917 р. губернських і повітових рад висвітлена слабо.

Слід зазначити, що монографія не позбавлена й окремих недоліків. На мій погляд, розглядаючи питання про розвиток ідеї народовладдя, автору слід було б приділити увагу таким видатним представникам української суспільно-політичної думки, як М. Драгоманов, І. Франко, В. Липинський. Кожен з них по-різному, але багато уваги в своїх працях приділяв питанням соціально-економічного і політичного устрою незалежної України та реалізації ідеї народного суверенітету через ті чи інші організаційні структури.

Поза увагою автора монографії залишилося також те, як радянські й пострадянські дослідники вивчали і вивчають ставлення різних органів народного представництва до вирішення основних політичних питань революції в березні—липні 1917 р., де і в чому їх інтереси збігалися, а в чому розходилися.

В цілому треба відзначити, що українська історіографія поповнилася ґрунтовною працею, яка викличе значний інтерес серед широкого кола істориків, політологів, правознавців.

В. М. КАЛАШНИКОВ (Дніпропетровськ)